

TÜRKİYE'DE HEMŞEHİRİ DERNEKLERİ VE KIRSAL DÖNÜŞÜM

Erkan AKTAŞ¹, Assiye AKA², Murat CEM DEMİR³

ÖZET

Bu çalışmanın amacı yoğun göçle birlikte, kentlerde örgütlenen hemşehri derneklerini betimlemek ve bu derneklerin kırsal dönüşüm üzerindeki rollerini incelemektir. Çalışmadaki materyal, hemşehri dernekleri, kırsal dönüşüm ve göç ile ilgili ikincil verilerden oluşmuştur.

Büyük kentlerdeki bazı hemşehri derneklerinin kırsal alanla ilgili yatırımları dikkat çekmektedir. Kentle eklemlenme sorunu yaşayan enformal kesimler kır ile bağlantılarını daha güçlü tutmuşlardır. Bu yüzden bir çok hemşehri derneği, ekonomik ve politik güçlerini kırsal alana yönlendirildiği gözlenmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye'de kırsal dönüşüm çalışmalarında mevcut hemşehri derneklerinin olası rolleri ile ilgili araştırmalar yapılmalıdır. Bununla birlikte, hemşehri derneklerinin kırsal kesimdeki rolleri ile günümüzde katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı paralellik gösterdiği için desteklenmelidir. Aynı zamanda hemşehri derneklerinin kırsal dönüşüm yatırımlarında etkinliğinin sağlanması yönünde mikro politikalar oluşturulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Hemşehri Dernekleri, Kırsal Dönüşüm, Türkiye

Kinship (Hemşehri) Associations and Rural Transformation in Turkey

ABSTRACT

The aim of this study is to define kinship (hemşehri) associations that are organized in the cities through dense immigration and examine their relationship with rural. The materials in the study consist of kinship associations, rural development and secondary data about immigration.

Investments of some kinship association in major cities is drawing attention. Informal parties that have problem in establishing connection problem with the city have kept their links to the rural stronger. Therefore, it is observed in most of the kinship associations that they direct their economic and political power to rural areas.

As a result, researches regarding the possible roles of existing kinship associations in rural transformation Turkey should be done. Besides, kinship associations should be supported as the role of kinship associations in rural areas and the approach of participatory rural transformation approach show parallelism. At the same time micro policies towards providing effectiveness of kinship associations in rural transformation investments should be established.

Keywords: Kinship Associations, Rural Transformation, Turkey

1. GİRİŞ

Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra hızla artan nüfus, tarımdaki teknolojik gelişim ve kent ile kır arasındaki sosyo-ekonomik dengesizlikler sonucu "göç" olgusu ön plana çıkmıştır. Türkiye'de 1950'li yılların

sonlarında nüfus artış hızı %3'leri bulmuş ve 1990'lı yıllara kadar da %2'nin üstünde devam etmiştir (Shorter ve Miroslav, 1984). Yoğun iç göçle birlikte, Türkiye'de 1950 de kentsel nüfus oranı yaklaşık %25 iken 2000'li yıllarda bu oran %66'a yükselmiştir (TÜİK, 2006).

¹ ÇOMU Biga İİBF İktisat Bölümü

² ÇOMU Biga İİBF Kamu Yönetimi Bölümü

³ ODTÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

Kentsel nüfustaki artış yalnızca kır-kent göçünün bir sonucu değildir⁴. Bununla birlikte, gelişmekte olan ülkelerdeki kentsel nüfustaki artışın en önemli payını kırdan kente yoğun göç olduğu gösterilebilir (Hale, 1981). Türkiye'de ise içgöçün kentsel büyümeye katkısına bakarsak, 1945-1990 yılları arasında kentsel büyümenin yüzde 52'sinin kırdan kente göçten kaynaklandığı tahmin edilmektedir (İşduygu ve ark, 1998).

Yaşanan yoğun kır-kent göçü milyonlarca köylünün başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana olmak üzere büyük kentsel alanlara yerleşmesine yol açtı. 1950-1970 arasında yılda yaklaşık 200 bin, 1970-1980 arasında yaklaşık 350 bin, 1980-1995 arasında ise yaklaşık 500 bin köylünün kentlere göç ettiği tahmin edilmiştir (İşduygu ve ark, 1998). Bu yolla işgücünün önemli bir kısmı kırdan kente kaymış ancak sanayi sektörünün büyüme hızı bu işgücünü istihdam edebilecek yeni iş alanları yaratmada yetersiz kalmıştır (Levine ve Üner, 1978). 1950-1995 yılları arasında yaşanan toplam göç miktarı ise yaklaşık 15 milyon olarak tahmin edilmiştir.

Gelişmiş ülkelerde genellikle sanayileşmeye dayalı bir kentleşme gerçekleşmişken, Türkiye'de yaşanan hızlı kentleşme olgusu sanayileşme ile paralel bir hızda olmamıştır. Türkiye'de sanayileşme henüz yeterli bir düzeye ulaşmadan kentleşme sorunsalıyla karşı karşıya kalmıştır. Bu durum kırdan kente göç eden kitlelerin “enformal⁵/marjinal sektör”de yoğunlaşmasına yol açmıştır (Peker,1996). Bunun sonucu olarak da enformel ve formel kesim kentlerde iç içe geçmiştir.

Göçle birlikte kırdaki sosyo-ekonomik sorunların kente yansıdığı ve özellikle gecekondulaşmayı bu sürecin doğurduğu söylenebilir. Göç olgusu, kırsal ve kentsel kesimde her yönde yapısal değişimleri de beraberinde getiren ikili bir süreç olarak

ortaya çıkarmıştır (Akgür, 1997).

Kırdaki çözülme sonucu kırdan kopan ve kentlerde toplanan kitleler, kentsel yaşama ayak uyduramayıp kentsel değerleri benimseyemeyince, kır ile kent yaşamı arasında kalmakta ve kent yaşamına yabancılaşmaktadırlar. Bu durumda kentle eklemlenme sorunu yaşayan bu kesimler kırsal ile olan bağlantılarını daha güçlü tutmuşlardır.

Belli bir sosyal ilişki ağı içerisinde kırsal bir arka plana sahip olan cemaatlerin kentsel uzamla uyumlu bir perspektif kazanarak kentsel bir cemaat olarak kurulma sürecine girmişlerdir. Bu tür ilişki ağlarının kente uyum sağlamak, “tutunmak”, kentle bütünleşmek açısından bir “ara-tampon mekanizma” işlevi gördüğünü belirten çalışmalar da mevcuttur (Kıray, 1964; Şenyapılı, 1978; Kurtoğlu, 1989). Bu yaklaşım, hemşehrlik olgusunu esas olarak kır ve kent arasındaki bu tarihsel kopuş ve devamlılık ilişkisi üzerinde anlamlandırmaktadır.

Kente gelen göçmen uzun süre toplumsal ilişkiler ağı içinde etkinlik gösterdiği, söz konusu ilişkiler ağının, göçmenin kendini içinde bulduğu marjinal konuma karşı tampon kurum işlevi görmektedir (Kıray, 1998 ve 1999; Kurtoğlu,1989). Bu ilişki ağıyla birlikte, göçmenin kentte iş ya da konut bulmasında, biçimsel örgütler ile ilişkilerinde kendisine yardımcı olduğu ve bu yararlanma eğilimini de doğal karşılamak gerektiği” belirtilmiştir (Heper,1983). Heper'e göre, “endüstrileşmiş ülkelerle karşılaştırıldığı zaman gelişmekte olan ülkelerde, tüm toplum ve kent katmanlarında yaygın kişisel ilişkiler ağı bulunmakta, kendini bu ağın dışında bulan bir kentli dahi çeşitli etkinliklerini sürdürmekte güçlüklerle karşılaşmaktadır. Bu koşullar altında kendini toplumsal ilişkiler ağının dışında bulan kent göçmenin

⁴Kent nüfus artışının bir kısmı, ölümlerdeki hızlı düşüştü ve göreceli olarak sabit kalan doğum oranından kaynaklanmaktadır (Davis,1965).

⁵Literatürde genelde 1972 Hart-Ghana raporu ile ortaya çıkmış bir olgu olarak ele alınsa da Türk kentlerinde olgunun açıkça gözlenebilir bir belirginlik kazanması 1945'ler sonrasında başlamıştır. Bunun nedeni ise bu dönemde Türk kentlerinin tarihte daha önce yaşanmamış bir yoğunluk ve hızda göç baskısı altında kalmalarıdır. Kentlerin henüz gelişmemiş olan üretim ve hizmet sektörlerinin bu eğitimsiz-deneyimsiz-becersiz kitleleri ememediğini ve gelenlerin ekonomik mekanın marjinine yığıldıklarını bilinmektedir.

çok daha büyük güçlüklerle karşılaşacağı açıktır”⁶

Küreselleşme ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerde de sivil toplum kuruluşları (STK) ön plana çıkmakla birlikte, ilgili çalışmalara hız verilmiştir. Dünya Bankasının 2003 yılı raporunda, kırsal kalkınma stratejileri yaparken sivil toplumun rolü ön plana çıkartılmıştır (Anonim, 2003). Bununla birlikte, Kırsal kalkınma yaklaşımları, 1990'larda “Katılımcılık” ve 2000'lerde ise “Katılımcı Kırsal Stratejik Planlama” şeklinde değişmiştir (Ellis ve Biggs, 2001).

Bu konuda bir çok çalışma, göç olgusunu ; göç edilen kentler ve göç edenler şeklinde ele almışlardır. Burada göç veren kesimlerin göç sonucu ne şekilde etkilendiği konusu ile ilgi çok fazla çalışma bulunmamaktadır.

Bu çalışmanın amacı özellikle göç sonucu kentlerde örgütlenen hemşehri derneklerini tanımlamak ve kırsal kesimle ilişkilerini tartışmak ve öneriler geliştirmektir.

Çalışmadaki materyal, hemşehri dernekleri, kırsal kalkınma ve göç ile ilgi ikincil verilerden oluşmuştur. Araştırmanın yöntemi ise, mevcut literatürlerin taranarak betimsel değerlendirmesidir. Burada özellikle kentlerde yaygın olan hemşehri derneklerinin, kırsal dönüşüm çalışmaları içerisinde oynayabileceği olası sosyo-ekonomik etkileri tartışılmıştır.

Bu çalışmanın aynı zamanda, bir STK olan hemşehri dernekleri ile ilgili yapılacak diğer çalışmalara literatür desteği sağlayacağı düşünülmüştür.

2. HEMŞEHRİ DERNEKLERİNİN GELİŞİMİ

Hemşehri kelime anlamı itibariyle, aynı köy, ilçe, il veya bölgeden olanları kapsamaktadır. Bununla birlikte, Ayata (1997) makalesinde, aynı mezhebe, dine,

etnik kökene mensup olmanın da hemşehri olmanın göstergesi olduğunu belirtmiştir.

Hemşehrilik dernekleri hemşehrilik ilişki ağlarının yapılandırılmış (formel) örgütlenmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu derneklerin formel oldukları belirtilmekte ve aynı zamanda çok fazla dışlayıcı olan örgütlenme şekli olarak da değerlendirilmektedir (Kurtoglu, 2005).

Gerek kente göç ettiğinde konut ve iş bulma, gerekse ekonomik kriz dönemlerinde karşılaşılan ekonomik zorluklarda yoğunlaşan aile, akrabalık ve hemşehrilik gibi enformel dayanışma ilişkilerinin (Hemşehri Dernekleri) belli bir “refah rejimi” ile olan bağı, enformel ilişki ağlarının neden ve nasıl “meşru” kabul edildiğini açıklayabilir niteliktedir. “Türkiye’de devlet formel kurallar çerçevesinde, rasyonel bürokratik süreçler içinde ve insanlara eşit vatandaşlar olarak davranarak hareket” etmediğinde akrabalık, hemşehrilik benzeri cemaatsel dayanışmadan, politik bağlara uzanan bir dizi enformel ilişki ağının devreye girmesi haklılaşabilir (Buğra, 2001).

İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı 2006 yılı verilerine göre Türkiye’de hemşehri dernekleri sayısı 8.135’e ulaşmıştır. Bunun yanında özellikle İstanbul’da son yıllarda hemşehri derneklerinde önemli bir artış gerçekleşmiştir. Bu derneklerin yaklaşık yarısı İstanbul’da faaliyet göstermektedir. 1997 yılında 1922 adet hemşehri derneği var iken (Narlı, 1999) 2006 yılında bu sayı 3.876’ya ulaşmıştır. Son 10 yıllık dönem içinde İstanbul’daki dernek sayıları yaklaşık iki kat artış göstermiştir. Türkiye’de toplam derneklerin yaklaşık %5’i hemşehri derneklerinden oluşurken bu oran İstanbul’da yaklaşık %27 gibi yüksek bir oranı içermektedir (İçişleri Bakanlığı Dernekler Dairesi Başkanlığı, 2006).

Çizelge 1’de İstanbul’daki hemşehri derneklerinin yaklaşık %94’ü geldikleri illere göre dağıtılabilmektedir. İstanbul ilindeki

⁶Heper, bu toplumsal ilişkiler ağı içinde en önemlisinin aile olduğunu belirlerken, çeşitli Arap ve Afrika ülkelerinde yapılan çalışmalara referansla, kent göçmenlerinin biçimsel olmayan (enformel) toplumsal ilişkiler ağı içinde etkinlik göstermelerinin, yaşamlarını kazanma biçimleriyle ilişkili olduğunu belirtir (Heper, 1983).

hemşehri derneklerinin ilk sırayı Sivaslı hemşehri dernekleri (%14,2) almaktadır. İstanbul'daki her yedi hemşehri derneğinden biri Sivaslı hemşehri derneği olmaktadır. Sivas hemşehri derneklerini sırasıyla Erzincan, Giresun, Tokat, Kastamonu, Ordu, Erzurum, Sinop, Gümüşhane, Malatya, Bayburt, Trabzon ve diğer il dernekleri takip etmektedir.

Çizelge 1. İstanbul Bulunan Bazı Hemşehri Derneklerinin Geldikleri İllere Göre Dağılımı

İller	Dernek sayısı*	%
Sivas	519	14,2
Erzincan	287	7,8
Giresun	238	6,5
Tokat	207	5,7
Kastamonu	167	4,6
Ordu	156	4,3
Erzurum	133	3,6
Sinop	128	3,5
Gümüşhane	120	3,3
Malatya	120	3,3
Bayburt	112	3,1
Trabzon	112	3,1
Diğer	1358	37,2
Toplam	3657	100,0

*İçişleri Bakanlığı Dernekler Masası verilerinden derlenmiştir.

Çizelge 1'den yola çıkarak hemşehri dernekleri genelde, Orta ve Doğu Karadeniz, Doğu ve İç Anadolu Bölgesi illerinden oluştuğu söylenebilir. Bu bölgeler aynı zamanda 1950-1980 yılları arasındaki yoğun göç veren bölgeler olmaktadır. Hemşehri dernekleri içerisinde en yaygın dernekleşme şekli hemşehri köy dernekleridir.

Bu dönemler arasında yaşanan göçlerin en önemli nedeni ise ekonomik ve sosyal faktörlerdir.

3. KIRSAL DÖNÜŞÜM v e KATILIMCILIK

Kırsal dönüşüm, kapitalizme geçişle birlikte hızlanan endüstriyel gelişmenin doğal sonuçlarından biri olan kır-kent eşitsizliğini dengeleyecek yönde bir takım reformların yapılması böylelikle kırın geri

kalmışlığının bir ölçüde giderilmesidir. Erken kapitalistleşen ülkelerde kırsal üretim tamamen kapitalist olarak tanımlanabilir. Çünkü bu ülkelerde kapitalist sermaye ve üretim ilişkileri kırsal üretimi de tamamen içerecek derecede derinleşmiştir. Ancak çevre ülkelerde kapitalizm kentlerden başlayarak ortaya çıktığı için, kırsal kapitalist dönüşüm yavaş ilerlemiş ya da hiç gerçekleşmemiştir (Önal 2006).

Kırsal sorunların tartışılması tarihçesi 19. yüzyıla kadar götürülebilir. Klasik iktisatçılar (İngiliz Ekonomi politik düşünce okulu), iktisadi ve toplumsal olayları, genel ve evrensel yasalara göre incelemişlerdir. Minimum düzeyde devlet müdahalesinin öngörüldüğü bu yasalara göre, “piyasa güçleri” arz ve talep bir malın piyasa fiyatını belirler (Köymen,1999).

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra az gelişmiş ülkelerin kalkınma sorunları çerçevesinde kırsal ve köylü sorunları tartışılmaya başlanmıştır. Az gelişmiş ülkelerin kalkınmasını, önce bu ülke tarımlarının “modernleşmesine” diğer bir deyişle tarımsal girdilerin kullanımına bağlayan; daha sonra bu ülkeleri tarımsal ihracatlarını arttıran gerekli sanayi ürünlerini, gelişmiş-sanayileşmiş ülkelere almalarını ve bazı alanlardan basit sanayiler kurabileceklerini öngören “evrimci, aşamalı, modernleşmeci” Neo-klasik kuramlara karşı geri kalmışlığı ve kapitalist ilişkileri merkeze alan değişik “bağımlılık kuramları” geliştirilmiştir (Köymen 1999).

Bağımlılık kuramının temel varsayımını gelişmişlikle az gelişmişliğin tek bir dünya sisteminin birbirine bağımlı bölümsel yapıları oluşturmaktadır. Bu kuram modernleşmeci teorisinin tersine Latin Amerika'da iktisadi kalkınmanın gelişmiş ülkelere olan ekonomik bağımlılığı sebebiyle gerçekleşemeyeceğini savunur (Akkuş, 2004). Bağımlılık Kuramı'nın önemli simalarından biri Paul Baran, az gelişmişliğin nedenini tekelleri kapitalizme bağlamıştır (Karaömerlioğlu: 2001).

Bağımlılık Kuramı'nın diğer bir önemli temsilcisi olan Frank'a göre “uydu”olarak

tanımlanan periferel iktisadi yapılar, artığa el koyan metropolitan merkez tarafından sürekli olarak sömürülmektedir. Böylelikle periferel ekonomilerin endüstriyel gelişmelerin engellenir ve bu bölgeler birincil ürün ihraç eden konumda kalır. Metropol-uydu ilişkisi olarak kavramsallaştırılan yapının, gerek gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler, gerek ulus-altı, kentsel ve kırsal bölgeler arasında eşitsiz ancak değişime dayalı bir ilişki biçimi olarak tanımlanmasıdır (Önal, 2006).

Az gelişmiş ülkelerdeki yetersiz sermaye birikimi, kırsal alanı dönüştürecek güce sahip olamamasına neden olmaktadır. Bu yüzden kırsal yapı küçük köylü mülkiyet yapısını korur. Bununla birlikte, geç kapitalistleşen ülkeler genellikle dış dinamikler güdümünde hareket ettikleri için kırsal dönüşüm için gerekli siyasi güce sahip değildir (Önal, 2006).

Türkiye'de kapsamlı bir kırsal dönüşüm çalışması ilk olarak 1940'lı yılların başında Köy Enstitüleri ile başladığı söylenebilir. Köy Enstitülerinin amacı; yarı feodal toprak düzeniyle birlikte feodal düşünceyi tasfiye ederek çağdaş düşünceyi getirmektir. Köy Enstitülerinin kurulmasıyla birlikte, bu dönemde "Toprak Reformu" çalışmaları başlamıştır (Ekinci, 1997). Marshall yardımlarını arkasına alan siyasi güç 1950'li yılların ortasında Köy Enstitüleri kapatmıştır.

Günümüze kadar birçok kırsal dönüşüm çalışmaları yapılmıştır. Bu kırsal dönüşüm çalışmalarında rol oynayan kamu kurumların belli dönemlerde kapatılıp tekrar farklı bir isimle kurulması dikkati çekmektedir⁷. Bu durum kurumlardaki yatırım ve

programlarda istikrarsızlığa neden olmuştur.

Türkiye'de 1980 sonrası kırsal dönüşüm çalışmalarında popülist politikalarla birlikte Neo-klasik iktisadi politikalar ön plana çıkmıştır. Bu yüzden, kırsal dönüşüm çalışmalarında genellikle fiziki yapı ön plana çıkarken en önemli ayağı hep eksik kalmıştır. Kırsal dönüşüm çalışmaları daha çok "köylü" yerine "köy" eksenli olmuştur. Yani köylünün eğitim ve bilinç düzeyini yükseltmekten çok köydeki teknolojik (traktör, tohum, ilaç vb.) ve fiziki şartların (yol, su, elektrik vb.) düzeltilmesi yönünde olmuş ve bu yüzden bir çok kırsal dönüşüm yatırımlarından istenilen sonuç alınamamıştır.

Toplumsal dönüşümün temelinde yer alan insan faktörü bütün aşamalarda ön plana çıkartılarak, her aşamada aktif katılımın sağlanması gerekirken (Weitz, 1979), Türkiye'de kırsal dönüşüm çalışmalarında ise insan faktörü göz ardı edilmiştir.

Dünyada yoksul nüfusunun %75'nin kırsal alanda yaşamasından dolayı Dünya Bankası, 2003 yılı içinde kırsal kalkınma stratejilerinde bir değişiklik yapmak için bir dizi çalışma gerçekleştirmiştir. Dünya Bankası, kırsal kalkınma stratejilerinde değişim yaparken özel sektör ve sivil toplumun rolünü ön plana çıkarmıştır. Dünya Bankası yoksulluğun azaltılması ve "Yeni Kırsal Kalkınma Stratejisi"ni gerçekleştirmek için, çok disiplinli ve çoğulcu yaklaşımlara, kırsal altyapıya önem verilmesine ve kırsal kalkınma sorunlarına ait çözümlerde toplumsal katılıma öncelik vereceğini belirtmiştir (Anonim, 2003).

1950'lerden bu yana, kırsal kalkınma yaklaşımlarının temelini oluşturan çok

⁷ 1960'lı yıllarda planlı kalkınma dönemiyle birlikte, kırsal kalkınma çalışmaları tekrar ön plana çıkmış ve 1963 yılında Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Bu dönemde, tarım ve toprak reformu çalışmaları ile birlikte, kooperatifçilik çalışmaları da başlamıştır. Bu yıllarda kırsal kalkınma çalışmalarında ön plana çıkan projelerden biri de Köy-Kent projeleri idi. Köy-Kent projesi uygulamaları birkaç pilot köy çalışmasıyla sınırlı kalmıştır. 1970'li yıllardan sonra kırsal kalkınma çalışmalarında alt yapı yatırımları ön plana çıkmış ve YSE ve Topraksu Genel Müdürlüğü, Köy Araştırma ve Geliştirme Genel Müdürlüğü kurulmuştur. 1983 yılında Tarım-Orman ve Köy İşleri Bakanlığı kurulmuştur. Bu kurum 1991 yılında ise Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı şeklinde değiştirilmiştir. 1970'li yıllarda kurulan YSE ve Topraksu Genel Müdürlükleri Birleşerek 1984 yılında Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü şeklini almıştır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü kırsal kalkınma çalışmalarında en önemli kurum halini almıştır. Köylerdeki alt yapı sorunuyla birlikte, tarımsal altyapı ile ilgili de, arazi toplulaştırması, sulama ve drenaj konularında çok önemli yatırımlar yapılmıştır. Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü ise 2005 yılında kapatılmıştır.

sayıda teori ve politikaları özetleyen zaman çizelgesinde⁸; 1990'larda katılımcılık ve 2000'lerde ise “Katılımcı Kırsal Stratejik Planlama ön plana çıkmıştır (Ellis ve Biggs, 2001).

Dünya Bankası'nın kalkınma yaklaşımlarına eleştiriler de getirilmiştir. Bu eleştirilerden biri, neo-klasik iktisadi kuramlara karşı geri kalmışlığı ve kapitalist ilişkileri merkeze alan değişik “bağımlılık kuramları geliştirilmekle birlikte, Dünya Bankasının yoksullukla mücadelede sivil toplum kuruluşlarını ön plana çıkararak refah devleti politikalarını yok etmeye çalıştığı ileri sürülmüştür. Diğer bir eleştiri ise, yoksulluk sorununu sivil toplum kuruluşlarının çözemeyeceğidir (Önver ve ark., 2006

“Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu” Kırsal kalkınmada örgütlülük ve sivil toplum ile ilgili şu önerileri getirmiştir: Kırsal toplum insanının yaşam kalitesinin geliştirilmesine yönelik girişim ve yatırımlarda, örgütlenme öncelikli sayılmalı ve her anlamda katılımcılık teşvik edilmelidir. Kırsal alanda örgütlenmenin etkili olması için; var olan kamusal örgütlerin yanı sıra sivil örgütlenmenin teşvik edilerek, kurulmasına kolaylaştırıcı ve destekleyici tedbirlerin alınması gerekmektedir (Anonim, 2000).

Bununla birlikte Türkiye'de kırsal dönüşümde katılımcılığın ve gönüllülüğün ön plan çıktığı bir çok araştırma projesi mevcuttur. Bütün bu araştırmalarda, “katılımcılığın ve gönüllülüğün” ön planı çıktığı yatırımlarda daha etkin sonuçlar alınabileceği belirtilmiştir. (Dernek, 1998; Arslankurt ve ark. 1999; Özkan, E., 1999; Arslankurt ve ark. 1999; Aktaş ve ark. 2006).

Diğer bir çalışmada ise, katılımcı kırsal değerlendirme yaklaşımının ülkemizde başta Tarım ve Köyişleri Bakanlığı olmak üzere dernekler, kooperatifler, vakıflar, sendikalar vb. “sivil toplum kuruluşları” ile özel sektör

kuruluşları tarafından uygulanabileceği belirtilmiştir (Özkaya ve ark, 1998).

Son zamanlarda, büyük kentlerdeki hemşehri derneklerinin kırsal alanla ilgili çalışmaları gözlenmektedir. Bazı hemşehri dernekleri, sosyo-ekonomik ve politik güçlerini kırsal alana yansıtabilmektedir. Örneğin, kentsel alandaki yerel yönetimlerden politik güçlerini kullanarak kırsal alanlara sosyo-ekonomik yardımlar götürebilmektedir. Özellikle hemşehri köy dernekleri kendi köylerinin altyapı, cami, cemevi ve okul yapımında etkin rol oynamaları gösterilebilir. Bununla birlikte, hemşehri dernekleri kır ile kent arasında bilgi akışına yardımcı olmaktadır. Fakat bu konuyla ilgili ampirik çalışmaların eksikliği ön plana çıkmaktadır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Küreselleşme ile birlikte, gelişmekte olan ülkelerde de sivil toplum kuruluşları ön plana çıkmıştır. Bu durum, 1980 sonrası öne çıkan neo-klasik iktisat içerisinde refah devleti politikalarının giderek zayıfladığı alanlarda, sivil toplum kuruluşlarının daha etkin rol almasıyla sonuçlanmıştır.

Kentle eklemlenme sorunu yaşayan enformal kesimler kırsal ile olan bağlantılarını daha güçlü tutmuşlardır. Bu durum hemşehri köy derneklerini kırdaki küçük köylülüğün kentteki temsilcileri konumuna getirmiştir. Aynı zamanda, bazı hemşehri derneklerinin, sosyo-ekonomik ve politik güçlerini kırsal alana yönlendirildiği gözlenmektedir

Türkiye'deki kırsal dönüşüm projeleri “Köy Enstitüleri” hariç en önemli ayağı hep eksik bırakılmıştır. Kırsal dönüşüm çalışmaları daha çok “köylü” yerine “köy” eksenli olmuş ve daha çok bağımlılık yaratacak teknolojik ve fiziki alt yapının gelişimine önem verilmiştir. Bu yüzden bir çok kırsal dönüşümde istenilen sonuç alınamamış ve kır ile kent arasındaki

⁸ 1950'lerde yıllarda, “Toplumsal Kalkınma”, 1960'larda “Küçük tarım İşletmelerde Büyüme”, 1970'lerde “Entegre Kırsal Kalkınma”, 1980'lerde “Pazarın Serbestleşmesi”, 1990'larda katılımcılık ve 2000'lerde ise “Katılımcı Kırsal Stratejik Planlamadır (Ellis ve Biggs, 2001).

dengesizlik artarak devam etmiştir.

Kırsal dönüşüm ile ilgili bir çok ampirik çalışma, insan faktörünün önemini her aşamada ön plana çıkartmaktadır. Bununla birlikte Türkiye'de kırsal dönüşümde katılımcılığın ve gönüllülüğün ön plana çıktığı bir çok araştırma projesi mevcuttur.

Sonuç olarak, Türkiye'de kırsal dönüşüm çalışmalarında mevcut hemşehri derneklerinin olası rolleri ile ilgili ampirik araştırmalar yapılmalıdır. Bununla birlikte, hemşehri derneklerinin kırsal kesimdeki rolleri ile günümüzde katılımcı kırsal kalkınma yaklaşımı paralellik gösterdiği için desteklenmelidir. Aynı zamanda hemşehri derneklerinin mikro ölçekli kırsal dönüşüm yatırımlarında etkinliğinin sağlanması yönünde politikalar oluşturulmalıdır.

KAYNAKLAR

- AKGÜR. Z., G., 1997. Türkiye'de Kırsal Kesimden Kente Göç ve Bölgeler Arası Dengesizlik (1970-1993).T.C. Kültür Bakanlığı yayımları, ISBN 975-17-1818-X, Ankara.
- AKKUŞ, Y., 2004. Çağdaş İktisadi Düşüncede Sol Perspektifler (www econurk.org/Türkiye.html)
- AKTAŞ, E., BİLGİLİ, M., E., AKBAY, A., BAL, T., 2006. Adana İli Karataş İlçesi Yemişli Köyünde Toplulaştırma Kararını Etkileyen Sosyo- Ekonomik Faktörler T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TAGEM, Toprak ve Su Kaynakları Tarsus Araştırma Enstitüsü Projesi. Mersin
- ANONİM, 2000. Devlet Planlama Teşkilatı Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı Kırsal Kalkınma Özel İhtisas Komisyonu Raporu Ankara 2000 <http://ekutup.73dpt.gov.tr/bolgesel/oik538.pdf>
- ARSLANKURT, H.,B., KIZILASLAN, H., KIZILASLAN, N., ESENGÜN, K., 1999. “Tokat ilindeki sulama organizasyonlarının etkinliği ve bu organizasyonlara üretici katılımını etkileyen sosyo-ekonomik faktörler”. Toprak ve Su Kaynakları Araştırma Yıllığı 1999, Köy Hizmetleri Genel Müd., APK Dairesi Başkanlığı, Toprak ve Su Araştırma Şube Müd., Yayın No:115, Ankara.
- ARSLANKURT, B., ÖZKAN, E., ALTUN, A., ALTINTAŞ, A., ŞELLİ, F., AKTAŞ, E., GÜLÇUBUK, B., ÇIKMAN, A., ALTINTAŞ, A., TAŞDEMİR, N., DANYELİ, İ., 2005. Doğu Anadolu Havza Rehabilitasyon Projesi Uygulama Alanında Sosyo-Ekonomik Yapının Projenin Benimsenmesi ile Katılma Etkisi ve Proje Etkinliği. T.C.Tarım ve Köyişleri Bakanlığı TAGEM. Yayın No:149. Ankara.
- ANONİM, 2003. Reaching the Rural Poor, The Rural Development Strategy of the World Bank Discussion draft, <http://www.worldbank.org/ruralstrategy>
- AYATA, A., G., 1991.Gecekonduarda Kimlik Sorunu, dayanışma Örgütleri ve Hemşehrilik. Toplum ve Bilim Sayısı 51-52.
- BUĞRA, A., 2001. “Türkiye'nin Refah Rejimi”, Boğaziçi Üniversitesi VI. Araştırma Zirvesinde sunulan Tebliğ. Kaynak: www.bia.org.tr, Alınma Tarihi 10.06.2002.
- DAVİS, K., 1965. “The Urbanization of the Human Population [Nüfusun Kentleşmesi]”, Scientific American, 213 (3) (Aktaran İÇDUYGU ve ark, 1998.Türkiye'de İçgöç. Yurt Yayınları, İstanbul.
- EKİNCİ, N., 1997. Sanayileşme ve Uluslaşma Sürecinde Toprak Reformu ve Köy Enstitülerine Türkiye (1923-1950). T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. ISBN 975-17-1800-7 Ankara.
- ELLİS, F., BIGGS, S, 2001. “Evolving Themes in Rural Development 1950s-2000s, Development Review 2001. 19(4).
- DERNEK, Z. 1998. Ankara yöresinde arazi toplulaştırması uygulamaları ile ilgili bir değerlendirme. Topraksu Dergisi, Sayı:1-2, Kültürteknik Derneği Yayınları, Ankara.
- HALE, W., 1981. The Political and Economic Development of Modern Turkey [Modern Türkiye'de Siyasi ve Ekonomik Gelişme], Room Helm, London (Aktaran İÇDUYGU ve ark, 1998.Türkiye'de İçgöç. Yurt Yayınları, İstanbul).
- HEPER, M., 1983. Türkiye'de Kent Göçmeni ve Bürokratik Örgütler. İstanbul: Üçdal Neşriyat.
- İÇDUYGU, A., SİRKECİ,İ., AYDINGÜL, İ., 1998.Türkiye'de İçgöç. Yurt Yayınları, İstanbul.
- İÇİŞLERİ BAKANLIĞI DERNEKLER DAİRESİ BAŞKANLIĞI, 2006. [Http://www.dernekler.gov.tr/Dernekler/Web/Gozlem.aspx?sayfaNo=1](http://www.dernekler.gov.tr/Dernekler/Web/Gozlem.aspx?sayfaNo=1)
- KARAÖMERLİOĞLU, M., A., 2001.

- “Bağımlılık Kuramı, Dünya Sistemi Teorisi ve Osmanlı/Türkiye Çalışmaları”, Toplum ve Bilim, Sayı 91, İstanbul.
- KEİTH, H., 1973. "Informal Income Opportunities and Urban Employment in Ghana", Journal of Modern African Studies, vol. 2. (Aktaran İÇDUYGU ve ark, 1998.Türkiye'de İçgöç. Yurt Yayınları, İstanbul)
- KÖYMEN, O., 1999. “Köylü Sorunu Araştırma ve Tartışmaları” 75 Yılda Köylerden Şehirlere, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul
- KURTOĞLU, A., 1989. Ketleşme Sürecinde Hemşehrilik Dernekleri İstanbul Örneği. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Bölümü Siyaset Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı, İstanbul..
- KURTOĞLU, A., 1998. Local Politicians and Social Networks In Urban Turkey the Case of 'Hemşehrilik' in the Keçiören Municipality. Doktora Tezi. ODTÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KURTOĞLU, A., 2005. 'Mekansal Bir Olgu Olarak Hemşehrilik ve Bir Hemşehrilik Mekanı Olarak Dernekler', European Journal of Turkish Studies, Thematic Issue N°2 , Hometown Organisations in Turkey, URL : <http://www.ejts.org/document375.html>
- LEVİNE, N., ÜNER, S., 1978. Population Policy Formation and Implementation in Turkey (Türkiye'de Nüfus Politikalarının Oluşumu ve Uygulanması)., Hacettepe Nüfus Etütleri Enstitüsü Yayını, Ankara.
- NARLI, N., NARI, Y., 1999. "Türkiye'de Hemşeri Derneklerinin Siyasete Katılması ve Demokratikleşme Sürecine Etkileri: Bursa Örneği, Yeni Türkiye, Yıl 5, Sayı 29.
- ÖNAL, N., E., 2006. “Kırsal Dönüşüm Programlarının Ekonomi Politikası”. İktisat Dergisi, sayı: 407, İstanbul
- ÖNVER, Ş., M., ŞİRİNER, İ., ÇETİN, Ü., 2005. Küreselleşme Sürecinde Yoksulluk ve Sivil Toplum Kuruluşları. ÇOMU Biga İİBF II. Ulusal Sivil Toplum Kuruluşu Kongresi Bildiriler Kitabı “Küresel Eşitlik”. Çanakkale.
- ÖZKAN, E., 1999. Arazi toplulaştırma uygulamalarında sosyo-ekonomik yapı özellikleri ve benimsemeyi etkileyen faktörlerin etkinliği (Edirne-Uzunköprü Örneği).T.C. Başbakanlık KHGM Atatürk Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü Yayınları, Kırklareli.
- ÖZKAYA, T., KARATURHAN, B., ve BOYACI, M., 1998. Kırsal kalkınmada çiftçi katılımının önemi üzerine bir araştırma Halilbeyli Köyü Örneği Ege Üniv. TUAM, İzmir.
- PEKER, M., 1996. Internal Migration and the Marginal Sector”, Mansel Publication., P. 7-37.
- SHORTER, C.F., MIRASLOW, M., 1984. Türkiye'de Nüfus Artışı (1935-1975) Doğurganlık ve Ölümlülük Eğilimleri. Yurt Yayınevi. Ankara.
- TÜİK., 2006. Nüfus İstatistikleri ve Projeksiyonları. http://www.tuik.gov.tr/PrelstatistikTablo.do?istab_id=193
- WEİTZ, R., 1979. Integrated Rural Development, The Rebut Approach, Settlement Study Center, Publications on Problem of Regional Development 28. Rehovot, Isreal. Aktaran, Olgun A., 2004. Kırsal Kalkınmada Sorunlar ve Yeni Yaklaşımlar. Türkiye VI. Tarım Ekonomisi Kongresi. Tokat.